

מדוע לא נמנה נסיון העקרות בעשרה נסיונות

לך לך תשפ"ה שלום רב

המשנה באבות פ"ה עשרה נסיונות נתנסה אאע"ה ועמד בכלם להודיע כמה חבתו של אאע"ה לפניו. ופירש"י שלא הרבה אחר מדותיו. הנה בחז"ל ובראשונים מנו מה הן העשרה נסיונות ויש בזה קצת חילוקי דעות, אבל יש לתמוה שלכל השיטות לא מנו מה שהיה נראה כנסיון גדול ביותר, והיינו שאברהם חי מאה שנה ולא היה לו זרע, נסיון העקרות של אברהם ושרה שזה בטח נסיון גדול לכל אדם, אבל זה לא נמנה לכל הפירושים. ומתחלה חשבתי ליישב שהמשנה מונה רק נסיון שהוא חד-פעמי, כלומר שהנסיון בא, וצריכים לעמוד בו overcome, אבל אח"כ חוזרים לשיגרת החיים, וכגון לך לך והרעב ולקחת שרה וגירוש הגר והעקרה, אבל נסיון העקרות זה דבר שהיה עם אברהם כמעט כל ימי חייו, הוא חי עם זה יום יום, ואפשר שזה לא נחשב בגדר נסיון. אבל לא מסתבר סברא זו, ואדרבה ככל שעובר הזמן והעקרות נמשכת, ממילא מתחזק הנסיון בכל יום וכאילו זה נסיון חדש, וא"כ מדוע לא נמנה זה בגדר העשרה נסיונות שעמד בהם, וצ"ע בסברא זו.

ואפשר שהמשנה רק מונה הנסיונות שבהם נתנסה והצליח באופן נפלא, וכמש"כ ועמד בכלם, ופירש"י שלא הרבה אחר מדותיו, אבל בנסיון העקרות אולי י"ל שאמנם לא עמד אברהם בזה, ובודאי לא עמד בזה באותה המדרגה שעמד עליה בעשרה נסיונות האחרות, וממילא זה נסיון שכלפי המדרגה שלו זה אפשר שנחשב ככשלון, ולכן לא נמנה.

וביאור רעיון זה, בהקדם ביאור הפרשה [טו-א] שד' נראה לאאע"ה במחזה ומבטיח לו שכר גדול מאד [ולפי רש"י הבטחה זו באה כתגובה למה שחשש אברהם שלא יקבל שכר מאחר שנעשה לו נס במלחמת המלכים ואיבד את זכויותיו, וגם חשש מזה שהרג ג"כ הרבה נפשות], אבל לא מפרט לו הקב"ה איזה מין שכר הוא יקבל, האם הכוונה לשכר בעוה"ז או בעוה"ב.

עכ"פ כאשר שומע אברהם את ההבטחה האלקית שיהיה לו הרבה שכר הוא מפקפק בה, שהרי הוא אומר מה תתן לי ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר, ועוד אפילו קודם שעונה לו הקב"ה חוזר אברהם וטוען עוד הפעם – הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי, וכנראה שהוא חוזר על אותה הטענה פעמיים [כמעט באותו הלשון] ולא מבואר היטב מה מוסיף בפסוק השני יותר מהראשון, וקושיא זו כנראה הוקשה להרמב"ן, ולכן פירש שמקודם טען ע"ז שכל השכר שהוא מבטיח לו לא מעניין אותו, כי מכיון

שהוא הולך ערירי ורק ב"ב יורש אותי, א"כ מה יש לי מכל השכר, והיינו שא"א הבין שהבטחת הקב"ה לא קאי על שכר עוה"ב, כי לזה לא צריך הבטחה, כי כן הוא לכל עובד אלקים, אבל בעוה"ז יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים, צדיק ורע לו, ולכן כאשר הבטיח לו הקב"ה שכר בהכרח שזה קאי על שכר עוה"ז, ולכן טען אברהם שזה לא שווה כלום בשבילו שהרי אין לו יורש, וממילא אין לו שכר עוה"ז. זה הטענה הראשונה. ואח"כ הוסיף לטעון הן לי לא נתת זרע, כלומר הרי כבר הבטיחו הקב"ה מיד כאשר נכנס לא"י [יג-טז] ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה, הרי שהבטיחו בנים וזרע עד בלי די, אבל עכשיו הוא כבר זקן, שהרי בזמן ברית בין הבתרים הוא היה לפחות בן ע', ואין לו אפילו בן אחד, ולפי דרך הטבע לא נראה שיוולד לו בן, הרי שהקב"ה לא קיים הבטחתו, וזה טענתו השניה, ונמצא שיש כאן שני טענות הקרובות זו לזו, אבל כל אחת טענה בפני עצמה, ולכן הם שני פסוקים נפרדים.

והנה הרמב"ן נתקשה איך יכול אברהם לומר שלא קיבל שכר בעוה"ז שהרי אין לו בן והקב"ה לא קיים הבטחתו, שמשמע שאברהם אבינו לא מאמין שההבטחה תתקיים, וקשה איך שייך שאברהם לא יאמין בהבטחה מפורשת שאמר לו הקב"ה בתחלת הפרשה כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם ושמתי את זרעך כעפר הארץ, ואיך יאמר עתה ואנכי הולך ערירי והנה בן ביתי יורש אותי. ועוד הוסיף להקשות, שהרי תשובת הקב"ה לאברהם היתה שבודאי יהיה לו בן, וע"ז כתוב והאמין בד' ויחשבה לו צדקה, ואם אברהם האמין עכשיו מדוע שלא יאמין בהבטחה שקיבל בתחלת הפרשה "ולמה לא האמין בנבואה הראשונה כאשר יאמין בזאת"? והרמב"ן יישב שחשב אברהם שאיבד את הזכות משום שמא חטא בשגגה, וזה כעין יעקב שחשש שמא יגרום החטא, שחטאיו מנעו הטוב, ולכן עכשיו שקיבל את ההבטחה בפעם שניה, אז שוכנע שלא יגרמו חטאיו למנוע הטוב ממנו ואכן יהיה לו בן, ולכן עכשיו האמין, אבל את ההבטחה הראשונה באמת לא האמין.

והנה קודם צריכים לבאר שרואים מדברי הרמב"ן שהוא הבין שהפרשיות נכתבו כפי הסדר [וזה באמת הרמב"ן לשיטתו בסוף פרשת משפטים שאף שבודאי יש יסוד מוצק שאין מוקדם ומאוחר בתורה, אבל רק אומרים את זה במקום ההכרח והדוחק, אבל בלי הכרח אמרינן שהתורה נכתבה כסדר], ולכן הוא מקשה שמכיון שכבר נאמר לו בריש הפרשה והיה זרעך כעפר

הארץ, והרי הוא לא מאמין בזה שהרי הוא תובע שלא קיים את ההבטחה ולכן הקשה הרמב"ן מדוע האמין עכשיו בפעם השניה יותר, ובהכרח שסובר הרמב"ן שמה שנאמר כאן הוא הבטחה שניה, ולכן נדחק שחשש שזה משום שמא יגרום החטא, אבל כידוע דעת תוס' מפורשת כמה פעמים שהפרשיות נכתבו שלא כסדר, וכן הוא בפירוש בברייתא בסדר עולם וכן הסכמת רוב הראשונים, שלדעה זו מעמד ברית בין הבתרים נאמר לאברהם כאשר היה בן שבעים, שהרי יצחק נולד בן מאה, ומעמד ברית בין הבתרים היה שלשים שנה קודם לכן, וכדכתיב בפרשת בא שיציאת מצרים היתה 430 לאחר ברה"ב, ויצא לפ"ז שכל הסיפור הזה שקדם לברה"ב אירע קודם שיצא מחרן ללכת לארץ ישראל בפעם השניה, והיינו שהוא יצא לא"י בפעם ראשונה כשהיה בן שבעים, ואז נאמר לו ההבטחה שיהיה לו זרע כמו הכוכבים וכל מעמד ברית בין הבתרים, וא"כ זה ההבטחה הראשונה, וע"ז פקפק אברהם שהרי הן לי לא נתת זרע, וא"כ מה שאמר לו והיה זרעך כעפר הארץ זה היה הבטחה השניה וזה באמת האמין, וא"כ לפ"ז כל קושית הרמב"ן ליתא, אבל מקושית הרמב"ן מוכרח שסובר שהפרשיות נאמרו כסדר שנכתבו [וכן הגר"א בסדר עולם פקפק בכל הענין הזה], וא"כ ברה"ב היתה לאחר מכן, ולכן הקשה שאם לא האמין להבטחה הראשונה מדוע שיאמין להבטחה השניה, והוצרך לדחוק שהוא מפני חשש החטא.

והנה כנ"ל לפי שיטת תוס' היו שתי יציאות מחרן, שהרי ברה"ב נאמרה לו בא"י [הארץ הזאת], ואז היה אברהם בן שבעים שנה ויצא לא"י, אבל אח"כ חזר לחרן, ואז כאשר היה בן שבעים וחמש אז יצא מחרן לא"י ושוב לא חזר, וראיתי במפרשים [עיי' מהרז"ו על ב"ר, וכן הוא בהגדה ש"פ בית ישראל (טויסיג) ועוד], שזה מדוקדק מאד בפסוקי התורה, שכתוב בפ"ד וילך אברם כאשר דבר אליו ד' וילך אתו לוט ואברם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן, ויש לדקדק דהו"ל בלכתו מחרן כמו שאמר מקודם וילך אברם גו' וילך אתו לוט. גם תמוה מה שכפל בפ"ד ובפ"ה שהלך אתו לוט, וכן הקשה האוה"ח. גם תמוה שבפ"ד כתוב שרק לוט הלך עמו ובפ"ה כתוב שגם שרה וגם לוט וגם כל רכושם, והפסוקים תמוהים. אבל לפי דעת התוס' א"ש היטב, דמקודם כשהיה בן שבעים הלך אברהם כאשר דבר אליו ד' [כלומר שאמר לו לך לך], ולוט נטפל אליו והלך עמו [אולי שלא ילך לבדו בדרך], אבל אז היה זה הליכה בעלמא ולא יציאה, משום שתכנן לחזור, ורק לאחר שחזר כשהיה בן ע"ה אז יצא מחרן, ונמצא שפ"ד מדבר על שתי נסיעות שונות, ולכן רק בפ"ה כתוב שלקח את שרה ואת לוט ואת הרכוש "ויצאו" ללכת ארצה כנען, שעכשיו היה זה

יציאה של ממש ע"מ שלא לחזור, וזה מדוקדק שפיר בלשון התורה.

והנה להלן עה"פ והאמין בד' ויחשבה לו צדקה, פירש"י הקב"ה חשבה לאברהם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו. הרי שאנו רואים שזה לא היה פשוט כ"כ שא"א יאמין בהבטחת הקב"ה שיהיה לו בן, אבל עכשיו שהאמין מחמת זה חשבה לו הקב"ה לזכות ולצדקה, ובאמת הרמב"ן תמה איזה מן זכות היא זו, הלא הוא ביקש ממנו זרע והקב"ה הבטיח לו, והוא הנביא בעצמו, והוא האמין בו לשחוט את בנו ושאר הנסיונות וא"כ מה הרבותא בזה? ודברי רש"י תמוהין.

ומחמת קושיא זו הציע הרמב"ן שני פירושים חדשים לגמרי, שאין הכוונה שהקב"ה חשב את זה לצדקה בעבורו, כי כאמור אין זה זכות מיוחדת, אלא הכוונה שאברהם חשב את ההבטחה בתור צדקה מהקב"ה וממילא החטא לא יעכב, כי החטא יעכב בתור שכר, אבל מכיון שזה צדקה א"כ לא שייך שהחטא יעכב. עוד הציע הרמב"ן שבאמת הפשט שה' חשב את ההבטחה לצדקה, אבל לא בגלל אמונתו של אברהם, שזה אינו כלום, אלא ה' חשב את הבטחתו לצדקה, וכמו אלקים חשבה לטובה, שהתכנית היא לטובה, כמו כן ההבטחה שא"א יהיה לו בן, זה הבטחה לצדקה. אבל עכ"פ לפי ב' הפשטים של הרמב"ן אין הכוונה לשבח את אברהם על אמונתו, כי זה דבר פשוט שהיה לו לאברהם להאמין בזה.

והנה באמת קושיא זו של הרמב"ן על רש"י תלויה במה שנתבאר עד הנה, דאי נימא כמו שהבין הרמב"ן שזה כבר הפעם השניה שהבטיח לו הקב"ה, ורק חשש שמא מחמת החטא יתבטל שכרו, א"כ אולי שייך להקשות שמדוע זה נחשב לו צדקה וזכות, שהרי מחמת שנתבאר לו שאין כאן חטא המעכב א"כ אז באמת קשה מה הזכות והצדקה על שהאמין בו. אבל אי נימא כשיטת הס"ע והתוס', וכן נראה שהיא שיטת רש"י בפרשת בא שכאן היתה ההבטחה הראשונה, וזה היה מיד בתקופה הראשונה שד' דיבר לאברהם, כלומר שמיד לאחר שהוציאו מאור כשדים, ועדיין לא נתנסה אברהם ולא הגיע לרום מעלתו, שהרי כל נסיון מרים אותו, ועכשיו הוא רק בתחלת הדרך, וכבר הקב"ה מבטיח לו דבר שלא נשמע הגיוני כל עיקר, שבגיל מבוגר כזה בין לו ובין לאשתו, שיהיה להם בן וזרע, זה נחשב כנסיון, ואולי זה הנסיון הראשון, להאמין במדרגה גדולה כזו, ואנו רואים ששרה אפילו בפרשת וירא שזה לאחר הרבה זמן גם היא התקשה להאמין דבר כזה, ואדני זקן וגו', וא"כ לשיטת רש"י אין קושית הרמב"ן קשה כלל.

ובאמת יש להוכיח את זה מדברי הרמב"ן בעצמו בתחלת הפרשה, שמיד כאשר בא א"א לא"י היה

רעב בארץ ואז ירד אברהם למצרים מפני הרעב, והרמב"ן, בשונה לשאר מפרשי המקרא [ולכאורה גם נגד המשנה באבות שעמד בכלם, ולכל השיטות במפרשי המשנה נסיון הרעב הוא אחד מהעשרה נסיונות, ובהכרח שהרמב"ן לא הבין כן]. מבקר קשות את א"א על שעשה כן "אברהם חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו והיה לו לבטוח בד' שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלקים כח לעזור ולהציל, גם יציאתו מן הארץ שנצטורה עליה בתחלה מפני הרעה, עון אשר חטא, כי האלקים ברעב יפדנו ממות ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה במקום המשפט שמא הרשע והחטא". הרי שלדעת הרמב"ן אברהם אבינו נכשל בנסיון הרעב, שזה אחד מהעשרה נסיונות לכו"ע, וא"כ צ"ע מה הוא מקשה על רש"י שאין כאן שום זכות וצדקה על זה שהאמין על בשורת הבנים שהרי הוא הנביא המאמין בכל הנסיונות, הרי הוא עצמו כותב שא"א נכשל בנסיון הרעב, וא"כ מדוע לא היה יכול הרמב"ן להבין שא"א נכשל בנסיון בשורת הבנים, ובהכרח שזה שתי תקופות שונות בחיי אברהם, שנסיון הרעב היה מיד בתחלת דרכו, אולי הנסיון הראשון או השני, ואז עדיין לא התעלה במדרגה גמורה של הצלחה

בעשרה נסיונות, כלומר עדיין לא יצא גדלותו של אברהם מן הכח אל הפועל שהוא תכלית הנסיון וכמש"כ הרמב"ן עצמו בפרשת וירא, ולכן שייך שיכשל, אבל עכשיו בסוף ימיו שעבר בהצלחה את כל הנסיונות וכי יחשב זה לרבותא שיאמין שהקב"ה הוא כל יכול ויכול ליתן לו זרע בגיל מבוגר, ולכן הקשה הרמב"ן היטב, אבל לדעת רש"י אין כאן קושיא כלל, כי כל זה אירע בתחלת דרכו, וא"כ אם נכשל בנסיון הרעב בודאי י"ל שנכשל בנסיון בשורת הבנים נמי.

עכ"פ רש"י הבין כפי פשוטו של מקרא שיש לאברהם זכות וצדקה גדולה על שהאמין להקב"ה על בשורת הבנים, וקושיית הרמב"ן נשארת קשה דהלא לכאורה לפי מדרגתו של א"א לא שייך לומר ע"ז שיש לו זכות וצדקה מיוחדת. ובהכרח שזה היה נסיון קשה לאברהם לקבל את זה, או מפני שזה לא נשמע הגיוני, או מפני שחשש מפני גרם החטא, אבל איך שנבין את הענין, אבל הרי אברהם פקפק בהבטחת ד' באיזה נקודה, ולכן אפשר שמהאי טעמא לא נזכר נסיון זה בתוך העשרה נסיונות שעמד בהם אברהם. אלא שלמעשה עכ"פ בדעת רש"י יש לנו להמנע מלדבר על אאע"ה באופן שלילי, ולכן נראה לבאר דברי רש"י באופן אחר, וכמו שנמשיך בשבוע הבא אי"ה.

